

Б. С. Строєнь, Т. М. Ковальчук

ГЕРЕТА ІГОР ПЕТРОВИЧ

В статті розкрито діяльність І.П. Герети по дослідженню археологічних пам'яток Тернопільщини.

Ключові слова: Ігор Петрович Герета, могильники черняхівської культури, культура кулястих амфор, Чернелів-Руський, Біла, Токи

Герета Ігор Петрович народився 25 вересня 1938 року в с. Скоморохи Тернопільського району в родині священика. Середню школу закінчив у Великій Березовиці під Тернополем, куди був переведений на парафію його батько о. Олесь (Петро Герета). У 1962 році закінчив історичний факультет Чернівецького університету [Гайдукевич, 2003, с. 4—5]. Вплинув на вибір професії археолога відомий сьогодні дослідник, засновник подільської археологічної школи, а тоді молодий завідувачий музеєм університету І.С. Винокур. Саме його Ігор Петрович і вважав своїм вчителем.

Закінчивши навчання в університеті (1962 р.) І. Герета повертається до Тернополя. І з липня 1962 р. аж до смерті (5 червня 2002 р.) працює на різних посадах в Тернопільському обласному краєзнавчому музеї. Тут співпало коло інтересів молодого науковця (археологія, мистецтвознавство, краєзнавство) із завданнями музейної роботи. За 40 років з-під його пера вийшли історичні книжки-нариски про Тербовлю, Бережани, Чортків, путівники по меморіальних музеях Соломії Крушельницької та Володимира Гнатюка, ряд публікацій про художників І. Хворостецького, І. Марчука, Я. Омеляна та ін. Також І. Герета видав збірку власної поезії та прози «Скибка неба». Був ініціатором та автором створення експозиції меморіальних музеїв Соломії Крушельницької в с. Біла Тернопільського району, Леся

Курбаса в с. Старий Скалат Підволочиського району, Картинної галереї в Тернополі а також співавтором експозиції Велеснівського етнографічно-меморіального музею Володимира Гнатюка у с. Велесневі Монастирського району. Окрім того, проводив активну громадсько-політичну діяльність, був депутатом Тернопільської обласної ради 4-х скликань [Савак, 2003, с. 21—23]. Але, як вважають його колишні колеги, найбільших успіхів він досяг саме в археологічних дослідженнях краю [Там же, с. 4].

У 1962—1963 рр. брав участь у розкопках могильника черняхівської культури в Раківці-Чеснівському під керівництвом І.С. Винокура [Винокур, Островський, 1967, с. 144—159]. Починаючи з 1964 року І.П. Герета розпочинає самостійні археологічні дослідження. Їх можна розділити на два періоди:

— 1964—1973 рр. — проведення рятівних досліджень;

— 1974—2001 рр. — планові дослідження могильників черняхівської культури.

Період рятівних досліджень розпочався із розкопок черняхівського могильника в Чистиліві Тернопільського району. І. Герета спільно з Є.В. Харитоновим впродовж 1964—1965 рр. розкопав 4 поховання. Матеріали опубліковані у 1979 році [Герета, Харитонов, 1979, с. 136—141]. На цей же рік припадає і дослідження гробниці культури кулястих амфор в Довгому Тербовлянського району [Бандрівський, 2007, с. 226].

У 1967 році І. Геретою разом з Є.В. Харитоновим розкопано гробницю культури кулястих амфор у Ворвулинцях Заліщицького району, а наступного, 1968 р. — ще дві аналогічні гробниці, одну в с. Застінна Тернопільського

району, другу — в Лошневі Тереховлянського району [Бандрівський, 2007, с. 226] та спільно із Є.В. Харитоновим та Т.М. Ковальчук проводять розкопки поселення трипільської культури в с. Колодрібці Заліщицького району.

У серпні 1973 року завідуючий початковою школою в с. Чернелів-Руський Тернопільського району повідомив у Тернопільський краєзнавчий музей, що в селі під час копання котловану для підвалу знайдено «людські кістки і горщики». На місце знахідки виїхав І.П. Герета, а через кілька днів тут вже працювала експедиція музею. Поховання виявилось поморським. Разом з тим, місцеві жителі повідомили, що недалеко від розкопок також під час земляних робіт неодноразово знаходили поховання. У вказаних місцях були закладені шурфи і виявлено ще кілька захоронень [Герета, 1974, с. 257—258]. Так розпочалися дослідження відомого сьогодні черняхівського могильника в Чернелеві-Руському.

З 1974 р. розпочинається другий етап кар'єри І.П. Герети в археології плановими дослідженнями Чернелево-Руського могильника. Роботи тривали до 2001 р. За цей час розкопано 288 черняхівських поховань, 24 давньоруських, 2 поморських і 1 епохи бронзи (?) [Тиліщак, 2006, с. 80—83]. До 1989 року інформація про могильник публікувалася в основному в «Археологических открытиях» [Герета, 1978, с. 310—311; 1980, с. 238; 1983, с. 251] у вигляді тез конференцій, де, окрім короткої інформації про результати польових досліджень, розглядалися окремі аспекти поховального обряду, певних закономірностей, підмічених в процесі досліджень [Герета, 1990, с. 56—59].

У 1987 році Ігор Петрович отримує запрошення на конференцію «Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim» до м. Любліна (Польща). Матеріали конференції були опубліковані через два роки. Поміщена в збірнику стаття «Новые могильники черняховской культуры Западной Подолии и вельбарская культура» стала першою публікацією, де були подані ілюстрації та короткий опис окремих поховань з могильника в Чернелеві-Руському [Герета, 1989, с. 283—313]. Ще одна подібна публікація побачила світ у 1995 році [Герета, 1995, с. 144—163]. У 1994 році на Чернелево-Руському могильнику було виявлено два «князівські» захоронення [Герета, 1997, с. 16—38].

Окрім планових розкопок, які опубліковані повністю дослідник проводить і рятівні. Так, у 1975 р. розкопує два давньоруські поховання біля с. Мухавка Чортківського району, 1978 р. — два поховання висоцької культури біля с. Лукавець Бродівського району Львівської області [Герета, 1979, с. 317; Ільчишин, 2007, с. 611—615]. Пізніше дослідження на могильнику проводила Л.І. Крушельницька [Крушельницька, 2002, с. 520—534]. У 1978 році в с. Токи Підволочиського району будівельники

випадково натрапили на черняхівський могильник. Впродовж двох сезонів розкопками І. Герети було виявлено десять поховань [Герета, 1989, с. 312—313].

У 1984 році в с. Біла Тернопільського району під час земляних робіт виявлено черняхівське поховання. Протягом 1985—1986 рр. експедицією Тернопільського краєзнавчого музею досліджено 7 поховань (разом із випадково виявленим) [Герета, 2007].

У 1996 році І.П. Герета проводить свої останні рятівні розкопки — досліджує гробницю культури кулястих амфор в с. Лучка Тернопільського району [Бандрівський, 2007, с. 226—243].

Отже, майже за 40 років польових археологічних досліджень Ігоря Петровича Герети врятовано від руйнування близько 10 пам'яток, накопичено велику кількість фактичного матеріалу. Частина його опублікована в повному об'ємі — це Чистилів [Герета, Харитонов, 1979, с. 136—141], Біла [Герета, 2007], Лучка [Бандрівський, 2007, с. 226—243] Лукавець [Ільчишин, 2007, с. 611—615]. Інші результати досліджень, в тому числі і могильник в Чернелеві-Руському, публікувалися частково. Дослідник планував видати матеріали з Чернелево-Руського окремою монографією. Проте, багатоплановість діяльності І. Герети та раптова смерть не дали здійснити задумане. Але матеріали та звіти з розкопок зберігаються у фондах Тернопільського обласного краєзнавчого музею, науковому архіві Інституту археології НАН України і чекають дослідників, які їх опрацюють. Вже незабаром побачить світ монографія про могильник в Чернелеві-Руському — так як і планував це зробити дослідник.

Бандрівський М. Поховання пізньонеолітичного часу в с. Лучка на Тернопільщині та проблема відносної й абсолютної хронології мегалітичних гробниць Поділля (З розкопок Ігоря Герети 1996 року) // ЗНТШ. — 2002. — Т. 244. — С. 226—243.

Винокур І.С., Островський М.И. Раковецький могильник // МИА. — 1967. — № 139. — С. 144—159.

Гайдукевич Я. Ігор Герета: невеликий штрих до осягнення феномену // Наукові записки Тернопільського обласного краєзнавчого музею. — Тернопіль, 2003. — С. 4—14.

Герета І.П. Раскопки Чернелив-Русского могильника // АО 1973 г. — М., 1974 — С. 257—258.

Герета І.П. Новый памятник черняховской культуры // АО 1976 г. — М., 1977 — С. 280.

Герета І.П. Новые исследования в Чернелив-Русском // АО 1977 г. — М., 1978. — С. 310—311.

Герета І.П. Исследование памятников черняховской культуры в Западной Подолии // АО 1980 г. — М., 1981. — С. 238.

Герета І.П. Исследования черняховских могильников в Западной Подолии // АО 1981 г. — М., 1983. — С. 251.

Герета І.П. Новые могильники черняховской культуры Западной Подолии и вельбарская культура // Kultura wielbarska w młodszym okresie rzymskim. — Lublin, 1989. — Т. 2. — С. 283—313.

Герета І.П. Нові пам'ятки черняхівської культури Західного Поділля // Тези доповідей і повідомлень 1-ої Тернопільської історико-краєзнавчої конференції. — Тернопіль, 1990. — Ч. 1. — С. 56—59.

Герета І.П. Розкопки черняхівського могильника в Чернелів-Руському // Нові пам'ятки з археології Прикарпаття і Волині. — Львів: Світ, 1991. — С. 29—31.

Герета І.П. Нові пам'ятки Західного Поділля в світлі проблем черняхівської культури // МДАПВ. — 1995. — Вип. 6. — С. 144—163.

Герета І.П. Археологічні відкриття у Чернелів-Руському в 1994 році // Наукові записки Тернопільського краєзнавчого музею. — Тернопіль, 1997. — Кн. 2., ч. 1. — С. 16—38.

Герета І. Могильник черняхівської культури в с. Біла на Тернопільщині (Упорядн. В. Тиліщак, Т. Ковальчук). — Тернопіль, 2007.

Герета І.П., Харитонов Е.В. Чистилівський могильник // Могильники черняхівської культури. — М., 1979. — С. 136—141.

Крушельницька Л. Могильник висоцької культури в с. Лукавець // ЗНТШ. — 2002. — Т. 244. — С. 520—534.

Льчишин В. Могильник висоцької культури в селі Лукавець на Бродівщині (з розкопок Ігоря Герети 1978 року) // ЗНТШ. — 2007. — Т. 253. — С. 611—615.

Савак Б. Краєзнавці Тернопільщини (біографічний довідник). — Денисів, 2003.

Тиліщак В.С. Дослідження Чернелів-Руського могильника (1973—2000) // Археологія. — 2006. — № 3. — С. 80—83.

B. S. Strotsen, T. Kovalchuk

GERETA IGOR PETROVYCH

At the article is discovered activities of I.P. Gereta concern archaeological excavation of Ternopil region.